

SPOR BASININDA DİL KULLANIMI*

A. Yalçın KAYA**

ÖZET

Bu çalışmada tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kitleleri peşinden koşturan sporu konu ve içerik olarak işleyen spor basını, yapı, işleyiş ve içerik, haber dili ve dilini oluşturan öğeler açısından irdelenmiştir.

Spor basını okurlarına haber ve bilgi vermek için toplumsal, kültürel ve canlı bir organizma olan dili kullanmaktadır. Bununla birlikte spor basını okurların dikkat ve ilgisini çekmek, onları güvenilirliliği konusunda ikna etmek ve onlarda beklendik tutum ve davranış geliştirmek için dile gereksinim duymaktadır.

Spor basınının kullandığı dil bir yazı dili olan haber dilidir. Haber dili ise, belli bir eğitim sonucu kazanılan, dil bilgisi kurallarına daha çok uyulması gereken, sözcük seçiminin daha dikkatli yapıldığı, okurda soru işaretleri bırakmayacak ölçüde açık, net ve kesin bir dildir. Bu nedenle haber dili ve haber dilinde kullanılan öğeler önem taşımaktadır.

Türk spor basını haber dilini oluşturan öğeler Spor Kavram ve söz dizimleri, Ulusal Semboller, Deyimler, Militarist Kavramlar, Patolojik Kavramlar, Doğa Kavramları, Ekonomi Kavramları, Mitolojik Kavramlar, Argo sözcük ve söz dizimleri biçiminde saptanmıştır. Ayrıca spor basınında dil kullanımında daha azla özgürlük bulunmasına karşın, belirgin hatalar yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Basın, Spor Basını, Basında Spor, Haber, Haber Dili

THE LANGUAGE USAGE IN SPORTS PRESS

ABSTRACT

This paper inquires the sports press in order to the functions, structure, processes and contents, on the news language and the components of news language; which are dragging masses in Türkiye as well as whole world.

In order to give news and information, sports press uses language which is social, cultural and live organism. Beside this, sports press needs language to attract attention and interest of the readers, to persuade the readers about its reliability and to develop expected attitudes and behaviours.

The language used by sports press is news language. The news language is the language that gained certain education, required more obey the grammar and more carefully select words, clear, sharp and definite as much as readers do not have any question marks. Therefore news language and items which used in news language is important.

The datum gathered, orients us that the components of the news language in the sports press in Türkiye are Sports Concepts and Compositions, National Symbols and Phrases, Militaristic Concepts, Pathologic, Economic, Mythological and Nature Concepts and Argots. However there is more freedom, many mistakes were done about language use in sports press.

Key Words: Press, Sports Press, Sports in the Press, News, News Language

GİRİŞ

Toplumsal yaşam içinde kullanılan dil, başta insanlar arasında anlaşmayı sağlamak üzere bir çok gereksinimi giderme amacına yönelik olarak oluşmuş ve varlığını sürdürmüştür. İnsanların diğer insanlarla ilişki ve iletişim kurup, gereksinimlerinden haberdar etme ve gereksinimlerini gidermede onlardan yardım alma amacına ile ortaya çıkmış olan dil, insanoğlunun toplu halde yaşamaya başlaması ile birlikte günümüzdeki anlamına ve işlevine kavuşmuş ve zaman içinde gelişmiştir.

Dilin insanoğlunun bir arada yaşamaya başlama-

sı ile koşut bir gelişim çizgisi izlemesi, onun aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğuna da işaret etmektedir. Dilin toplumsal bir olgu olması, toplum tarafından ortak bir biçimde paylaşılması, üzerinde uzlaşılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu edilen ortaklık ve uzlaşma ise dilin ortak, paylaşılmış ve üzerinde uzlaşmış bir işaretler sistemi olması ile sağlanmıştır. (Özkırımlı 1994: 13) Günümüzde toplumsal bir kurum haline gelen dil, devamlılık gerektirir. Kültür gibi ve kültürün bir parçası olarak sonraki kuşaklara aktarılması, dilin aynı zamanda yaşayan canlı bir varlık olmasına da yol açmaktadır. Öte yandan toplumsal yapı ile ilgili olması, aynı zamanda birden çok toplumsal yapının, bir diğer

* Bu makale AÜ Sos. Bil. Enst.'nce kabul edilen "Türkiye'de Spor Basını Haber Dili: Futbol Haberlerinde Sözcük Seçimi Üzerine Bir İçerik Çözümlemesi" adlı doktora tezinin özetidir.

** Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi

Spor Basınında Dil Kullanımı (142-149)

deyişle de ulusun varlığını da ortaya koymaktadır. Her ulusun kendi dili olması, dilin ulusal olma özelliğine de dikkat çekmektedir.

Sıralanan nitelikleri nedeni ile dil, toplumsal yapı ve yaşamın oluşması ile ortaya çıkmış, bu yapı ve yaşam içinde bulunan bireylerin birbirleri ile ilişki ve iletişim kurarak gereksinimlerini gidermesine yardımcı olmuş, yine toplumu oluşturanların ortaklığını sağlayacak biçimde üzerinde uzlaştıkları, toplumsal, canlı ve bir ulusa ait, sonraki kuşaklara aktarılan bir işaret sistemi olarak tanımlanabilir.

Dil, toplumsal olma özelliği nedeni ile toplumsal yapı ve yaşamın her alanında olduğu gibi basında da kullanılmaktadır. Basının dili kullanması, öncelikle haber ve bilgi vermeyi sağlaması açısından gereklidir. Basın içerik ve iletilerini dil ile okurlarını ulaştırmakta, eş deyişle onlar ile ilişki ve iletişim kurmaktadır. Basının kurduğu iletişim kitlesel boyuttadır. Bu durumda basın hedef kitlesine ulaşmak, onlarla ortaklık kurmak ve paylaşımı sağlamak için dilin yazı formunda kullanımına gereksinim duymaktadır. Türü ve içeriği her ne olursa olsun basınının kullandığı dil yazı dilidir.

SPOR BASINI DİLİ

Basının içeriklerini okumaları için okurlarının dikkat ve ilgisini çekmek zorunda olması, dilin farklı ve zengin öğelerinin kullanımını gerektirmektedir. Yine okurlarını güvenilirlik anlamında ikna etmesi etkili bir dil kullanımı ile gerçekleşmektedir. Okurlarının beklendik tutum ve davranış gelişmesi bağlamında ikna edilmeleri, daha önce yer verilen işlevlerin yerine getirilmesi tamamen dil ve yazı dili kullanımı ile gerçekleşmektedir.

HABER VE YORUM DİLİ

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi spor basınının kullandığı dil yazı dilidir. Ancak söz konusu edilenin habercilik olması nedeni ile spor basını yazı dili içinde yer alan ve diğer basın türlerinin de kullanmakta olduğu haber dilini kullanmak zorundadır. Haber dili ise, yine belli bir eğitim sonucu kazanılan, dil bilgisi kurallarına daha çok uyulması gereken, sözcük seçiminin daha dikkatli yapıldığı, okurda soru işaretleri bırakmayacak ölçüde açık, net ve kesin bir dildir.

Spor basınında haber ve yorumlarında spor et-

kinliğindeki bireysel ve takım performanslarının, meydana gelen olayların, açığa çıkan insani duyguların okura aktarılmaktadır. Tüm bunların haber veya yorum biçiminde, üstelik de bilgi formunda verilmesi oldukça güçtür. Ancak spor basını tüm bunları kullandığı ve kullanmak zorunda olduğu dil ile gerçekleştirmektedir.

Spor basınının dili, okurun taleplerini yerine getirmek için gerekli ve yeterlidir. Bu nedenle spor haberlerinde dil, sadelik, kesinlik, canlılık, doğruluk, açıklık ve orijinallğe (Tokgöz 1994:177) zarar vermeyecek biçimde kullanılmalı, seçilen sözcüklerin dizimine ve dil bilgisi kurallarına da dikkat edilmelidir. Söz konusu edilen dilin, spor basını çalışanları tarafından kullanımı ise bilgi, birikim, deneyim, eğitim ve kendini geliştirmeyi gerekli kılmaktadır.

Spor basını, uygulamada, haber dilinden farklı bir biçimde yapılandırılmış bir dil kullanmaktadır. Spor basınının haber dilinde farklı bir dil kullanımının ilk ve en önemli nedeni, konusu olan sporun farklı bir yapı ve işleyişe sahip olmasıdır. Sporun doğasından kaynaklanan özellikleri aktarmak durumunda olan spor basını bu nedenle dilde farklılaşmaya gitmektedir. Öte yandan bir spor dalının ilke, kural, uygulanma biçimi olarak diğer spor dallarından farklı olması da spor haber ve yorumları ile kullanılan dile yansımaktadır.

Ancak spor basınının dilindeki bu serbesti kimi sorunlara yol açmaktadır. Tunstall, 1971 yılında yaptığı bir araştırmada; gazetecilerin belli alanlarda uzmanlaştıklarını ve bu uzmanlaşma çerçevesinde geniş okur kitlesinden çok sınırlı, seçkin bir kitle veya bu kitlenin bir parçası olan potansiyel kaynakları önemsediklerini sonucuna ulaşmıştır. (Mc Quail ve Windahl 1994:147) Tunstall'ın ulaştığı bu sonuçlar, spor basınının dilinin incelenmesi ile doğrulanmaktadır. Gerçekten de spor basını, haber ve yorum dilinde kullandığı kavramlar ve üslup ile sadece spor dünyasının aktörlerini önemsedığı, onların hali hazırda bildiği ve kullandığı sözcükleri kullanmaya özen gösterdiği açık bir gerçektir. Ancak spor basınının okurları sadece spor dünyası aktörleri ile sınırlı değildir. Spor basınının asıl okur kitlesinin bu kavramları bilemeyeceği olasılığı spor basınının kullandığı dil ve kavramlar açısından sorunlu olduğuna işaret etmektedir.

Yaygın ve popüler olan spor dallarının yurtdışından Türkiye'ye gelmiş olması, bu spor dallarının

daki kural, ilke, hareket ve durumları niteleyen sözcüklerin de yabancı dilde üretilmiş olduğu için aynen aktarılması ve kullanılması gibi bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Adı geçen yabancı kavramların aynen kullanımı en kolay ancak dile en çok zarar veren yöntem olurken, bu kavramların Türkçeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmiş kavramların kullanılmasını sağlamak en güç, ancak dilin korunması ve sonraki kuşaklara aktarılabilmesi için en sağlıklı ve geçerli yöntem niteliğindedir.

Melih Cevdet Anday'ın "... Batı'da, yeniden doğan kavramlar için nasıl yeni sözcükler yapılıyorsa, Türkçe'de de bu kavramları karşılayacak yeni sözcükleri hemen türetmemiz gerekir. Bu görev, özellikle yeni buluşlarla, yeni düşüncülerle ilk kez karşılaşan ve ülke ekinine, ülke endüstrisine, ülke ticaretine bunları katan kimselere düşer..." (Anday 1996: 97) şeklinde görüşleri, spor konusunda kullanılmakta olan yabancı kavramların Türkçeleştirilmesinde asıl sorumluluğun, spor ve spor basını dünyasına düştüğüne işaret etmektedir.

Ancak günümüz spor basını ve spor basını çalışanlarının Anday'ın vurguladığı sorumluluğun sahiplenilmediği gözlemlenmektedir. Spor basını, kullanmak zorunda olduğu bu spor kavramlarını Türkçeleştirmediği gibi, Türkçe'si var olan bir çok kavramı da kullanmamaktadır. Ömer Asım Aksoy, Türk Dil Kurumu bünyesinde yer alan Terimler Kolu'nun Jimnastik Terimleri Sözlüğü, Uçantop Terimleri Sözlüğü, Alantopu Terimleri Sözlüğü, Masatopu Terimleri Sözlüğü, Sepettopu Terimleri Sözlüğü ve Yumrukoyunu Terimleri Sözlüğü gibi sözlükleri çıkardığını belirtmektedir. (Aksoy 1970: 21-22) Söz konusu edilen sözlüklerin adlarının bile günümüzde yabancı karşılaşması, özleştirme çabalarından sonra kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada söz konusu edilen Türkçeleştirilmiş kavramları öncelikle kendisi kullanmayarak, dolaşıma sokmayan spor basını suçludur. Bu nedenle de futbol aracılığıyla Türkçe'ye 70'in üzerinde sözcüğün Türkçeleştirilmeden girmiş olmasını doğal bir gelişme olarak kabul etmek gereklidir. (Tanık 1993: 357)

Spor basını dilinde teknik kavramlar gibi bir cümlenin en basit öğeleri olan özne, sıfat ve yüklem kullanımında da kimi farklılıklar görülmektedir. Haber ve yorumda öznesi ile uyuşmayan, biçimsel ve anlam olarak aykırı düşen yüklemelerin kullanılması, spor basını haber ve yorumla-

rında sık karşılaşılan hatalardan biri haline gelmiştir.

Spor basını haber dilinde yaşanan bir diğer sorun ise yüklemelerin zamanları ile ilgilidir. Haberlerde yüklemelerin zamanlarında birlik olmaması, haberin bir bütün olarak anlaşılmasını güçleştirdiği gibi, yazarı açısından da bir sonraki cümleyi biçim ve anlam açısından oluşturmada sorun yaratmaktadır. Bu nedenle spor haberlerinde yüklemelerin zaman birliği içinde olması gerekmektedir.

Öte yandan haberlerde kullanılan yüklemelerin etken veya edilgen olması da spor basını dili açısından önem taşımaktadır. Tokgöz, etken yüklemeler kullanılmasının okuyucuların cümleler arasındaki bağıntıyı kaybetmemesi açısından yararlı olduğunu vurgularken, etken veya edilgen yüklemeler arasında bir bütünlük olması gerektiğinin de altını çizmektedir. (Tokgöz 1994: 178)

Spor basını haberlerinde "tarafat", "tarafatlar", "futbolseverler", "sporseverler", "spor kamuyu", "... Kulübü", "... Kulübü yöneticileri" gibi öznenin çok geniş bir kitleyi kapsadığı cümleler kullanılmaktadır. Böylesi öznelerin haber veya yorumda kullanılabilmesi için, haber veya yorumun yer aldığı yayın organı tarafından bir kamuyu araştırması yapılmış olması gerekmektedir. Ancak, uzun zaman alan ve yüksek maliyetli bir araştırma yapmanın olanağı bulunmadığı için, söz konusu edilen genelleyici öznelerin kullanımı hatalıdır.

Spor basını dilinde gözlemlenen hem bir diğer farklılık hem de bir diğer sorun sıfat kullanımı ile ilgilidir. Snyder ve Speitzer, ABD'de spor basınının oyunculara "Dört nala koşan ruh", "Bebek", "Dört atlılar" gibi adlar takarak kahramanlaştırmalarının, hem spora olan ilgiyi artırdığını hem de sporun alınıp satılabilen bir tüketim malına dönüşmesine katkıda bulunduğunu söylemektedirler. (Büker 1992: 50) Bu gelişmenin ardından spor basınında sıfat kullanımı yaygın bir hale gelmiştir. Gerçekten de okur, yıldız veya kahraman olarak gördüğü sporcuların bu tür sıfatlarla anılmasını kendi görüşünün doğrulanması anlamında istemektedir.

Yukarıda sıralananlar sıfat kullanma gerekçeleri bağlamında spor basını haber dilinde sıfat kullanımının doğal ve kaçınılmaz bir uygulama olduğu sonucuna varılabilir. Sıfatların habere renk kattığı gibi bir görüş doğrudur, ancak yerinde ol-

Spor Basınında Dil Kullanımı (142-149)

mayan veya öznesinin hak etmediği bir sıfatın kullanılması habere yanlış ve uyumsuz bir renk katmaktadır. (Westley 1980: 107)

Günümüz spor basını dilinde sıfat kullanımı yuvarıkta aktarılan amaç ve sınırlılıklardan uzaklaşarak, büyük bir yoğunlukta ve gereksiz biçimde uygulanmaktadır. Bu uygulama ilk bakışta okurun ilgisini ve dikkatini çekse de, zaman içinde okur, kullanılan bu sıfatların, ne denli gerçek ve hak edildiğini gözleme olanağına sahip olacaktır. Bu durumda orta ve uzun vadede spor basınının güvenilirliğini kuşkulu hale getirecektir.

Spor basınında haber ve başlık yazımında sıfat kullanma alışkanlığı gibi kısaltma kullanma alışkanlığı da gelenek halini almıştır. Genellikle kulüp adlarını nitelendirmek için kullanılan kısaltmaların nasıl saptandığını Hürriyet Gazetesi Spor servisinden Esat Yılmaer, basketbol özelinde, "[Daçka nedir? Sorusu üzerine] Basketbol seyircisinin koyduğu bir ad. Darüşşafaka'yı böyle kısaltılar... Karşıyaka'nın Kaf Kaf diye, Barcelona'nın Barça diye kısaltılması gibi" şeklinde açıklamaktadır. (Devrim 1999: 17) Ancak bu kısaltmaların sporseverler tarafından yapılması konusu, tüm sporseverler tarafından anlaşıldığı konusu gibi kuşkuludur.

Spor basınında karşılaşılan bir diğer yaygın uygulamada sporcuların özellikle de futbolcuların isimlerinin kısaltmasıdır. Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, Kemalettin yerine Kemo, Abdullah yerine Apo, Şifo gibi kısaltmaları kullanılmasının sempati yaratmak ve hoş görünmek olduğunu, bu tür kısaltmaların okuyucu tarafından daha çabuk kabul edilmesini sağladığını, ancak konuşma ve yazı diline herhangi bir katkıda bulunmak bir yana dili yoksullaştırdığını belirtmektedir. (Gözaydın 2000: 47-75)

Spor basınında kullanılan kısaltmalar ile ilgili olarak "Galatasaray" yerine "G.Saray" yazan spor sekreterinin işine son veren Yeni Gün Gazetesi sahibi Cihad Baban'ın, "Okuyucu bilmece çözmez" (Uluç a, 1987: 98) gerekçesi ile kısaltma yapılmaması gerektiğini yönündeki sözleri oldukça haklıdır.

Spor basınında kullanılan kısaltmaların tüm okurlar tarafından bilinmeyeceği olasılığı göz ardı edilerek sıkça kullanılan kısaltmalar, sıkı taraftar ve okurlar tarafından anlaşılmasına karşın, diğer okurlar tarafından anlaşılammaktadır. Türk spor basınında gerek haber gerekse yorum-

larda sıfat kullanımında olduğu gibi yoğun bir biçimde deyim kullanımı gözlemlenmektedir. "Genellikle gerçek anlamı dışında kullanılarak bir düşüncüyü anlatan kalıplaşmış söz grubu" (Türkçe Sözlük 1977: 157) olarak tanımlanan deyimler, kuşkusuz haber veya yorum, türü ne olursa olsun yazıyı etkili kılmasının yanı sıra renklendirmektedir. Ancak spor basınında deyimlerin yoğun bir biçimde kullanımı, ürünü etkili ve canlı hale getirmek, inandırıcı kılmak amacıyla çok spor basınının konu seçimi ve sahip olduğu ekonomi politik söylemden kaynaklanmaktadır.

Spor basını, sahip olduğu dil ve bu dilin kullanıma sokulması ile tarihe indirgenmiş bir milliyetçilik söylemine sahiptir (Taliciler 1999: 99) ve bu söylemi haber ve yorum formunda okurlarına aktarmaktadır. Tarihe indirgenmiş bir milliyetçilik söylemi ise milliyeti vurgulanan ulusun, ortak kültürünün en önemli parçası olan dilden destek almaktadır. Deyimler kalıplaşmış olma özelliğini tarihsel süreç içinde kazandığı ve bu kalıplaşmada ortaklık yarattığı için milliyetçilik söyleminin gizli ve en önemli destekçileri arasında yer almaktadır.

Öte yandan deyim ortaklaşmış olması nedeni ile her okur tarafından anlaşılmaktadır. Çünkü okurlar deyimlerin üretildiği ortak kültüre sahiptir. Ayrıca deyim kullanılarak yazılan haber ve yorumlar daha hareketli, renkli, okuru sıkmayan ürünlerdir. Didaktik, ciddi, bilgi verme amacını ön planda tutan yazılara göre tercih edilme olasılıkları çok daha yüksek olan deyimler kullanılarak yazılan yazılar daha eğlendirici de olmaktadır. Bu nedenlerden ötürü spor basını dilinde deyim kullanımına yer vermektedir.

Spor basınında kullanılan dilin, sporun doğasından var olan heyecan olgusunu okurlara aktarabilecek nitelikte olmalıdır. Spor etkinlikleri sırasında yine sporun doğasından kaynaklanan rekabet, kazanma hırsı, kazanmanın sevinci, kaybedenin üzüntüsü gibi insani duygular da spor basınının okuyucularına aktarması gereken haber öğelere arasında yer almaktadır. İnsan duygularını dile ve yazıya dökmenin zorluğu göz önüne alındığında, spor basınında kullanılan dilin ne denli önem taşıdığı ve nitelikli olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan spor basını okuyucusu genellikle görmediği, izlemediği karşılaşmaları veya spor etkinlikleri hakkında bilgi sahibi olmak, onları

görmüş gibi olmak istemektedir. Bu talepleri yerine getirecek olan spor basını haber ve yorumlarında kullanılan dil sürükleyici ve resimsi olmak durumundadır. (Eroğlu 1987: 82) Resimsi olmak durumundadır, çünkü okuruna görmediği bir olayı, etkinliği aktaracak, onun görmüş gibi olmasını sağlayacaktır. Sürükleyici olmak durumundadır, çünkü, bilinmeyen, görülmeyen bir olay veya olguyu tanımlamak oldukça güç ve anlaşılması zor bir uğraştır. Okurun bu yöndeki talepleri spor basınının kimi zaman geleneksel haber dilinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Spor dünyasının içinde görevli olanların geldikleri toplumsal ve kültürel tabakanın genel nitelikleri de spor basınında dil ile ilgili yaşanmakta olan bir başka soruna işaret etmektedir. Spor dünyası aktörlerinin açıklamaları, haber veya yorum formuna getirilirken ayrıca bir işlemden geçirilmektedir. Öncelikle konuşma dili biçiminde alınan bu açıklamalar, yazı diline dönüştürülürken, bunun içinde Türkçe dil bilgisi kurallarına uygun hale getirilmekte, gerekli kimi düzeltme ve eklemeler yapılmaktadır. Tüm bu işlemlerin ardından yayınlanabilir hale gelen açıklamalarda kimi zaman anlam kayıpları olmakta, kimi zaman ise açıklama sahibinin kastetmediği, amaçlamadığı düşünceler varmış gibi gözükmektedir. Bu durum ise spor basını çalışanını söylenmeyeni yazma suçlaması ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Türkiye'de olduğu gibi ABD'de de spor basını çalışanları profesyonel sporcuların sözlerini aktarmada büyük güçlükler yaşamaktadır. Philadelphia Inquirer Gazetesi spor servisi çalışanlarından Bill Lyon "Birçok profesyonel sporcunun söylediklerini müstahcen olmaları nedeni ile kelime kelime aktaramazsınız... onların sözlerini yıkamak zorundasınız" derken, Chicago Tribune'un spor editörü George Langford da, söz konusu temizlik işleminin sporcuları kurtarmak için değil, okuyucular için yapıldığını belirtmektedir. (Goodwin 1983: 204) Bu noktada spor dünyasından alınan dil ve anlam açısından bozuk ve düzeltilmesi gereken demeçler, spor servisi çalışanlarına, polemik yaratarak tirajı artıracak haberler yapmaları için olanak da tanımaktadır.

Tüm bu sıralananlar spor basını çalışanlarının görevleri arasında "dil katili" gibi davranan sporcuların, dile daha az zarar vermeleri sağlamaya çalışmanın da bulunduğunu göstermektedir. Bu görev kültür ve kültürün korunması adına son derece önemlidir. Çünkü spor basını okuyucula-

rının büyük bir bölümünü gençler oluşturmakta ve bu okur kitlesi açıklaması yayınlanan sporcuları model olarak almaktadırlar.

Kimi spor gazeteleri ve bu gazetelerde görev yapan spor basını çalışanları "ciddi" spor gazetesi ve gazetecileri olma iddiası ile karmaşık ve sofistike bir dil kullanma eğilimindedirler. Diğer basın türlerinde olduğu gibi spor basınında da haber veya yorumlarda kullanılan her türlü uzun cümle, ne kadar başarılı ve etkili tasarlanmış olsa da habere birleşik cümlelerden daha çok zarar vermektedir. Söz konusu edilen nitelikteki cümlelerin okuyucu tarafından anlaşılması güç olduğu kadar redaksiyon anlamında düzeltilmesi de aynı oranda güç olmaktadır. (Westley 1980: 107) İyi yorum yapma ve etkili yazma adına ağdalı bir dil kullanan, içeriği gibi dilini de karmaşık hale getiren spor yazarları, yorumlarını "Klasik Edebiyat" ürününe çevirmektedirler.

Spor basını, kullandığı dili ile kültürü yozlaştırma suçlaması ile karşı karşıyadır. Bu suçlamanın dayanakları sadece spor basını dilinde kullanılan yabancı sözcükler ve bu sözcüklerin ana dili yozlaştırması ile sınırlı kalmamaktadır. Spor basınının yoz bir dil kullanması, dile ve kültüre yabancı kavram ve sözcüklerin kullanılmasından çok daha ağır zararlar vermektedir ve giderilmesi ise çok da kolay olmamaktadır.

Bu noktada spor basınının bir kitle iletişimi aracı olduğu ve kitle iletişim araçlarının işlevlerinden olan ayna olması nedeni ile toplumu ve kaçınılmaz olarak da toplumun kültürünü yansıttığı savunusu yapılabilir. Ancak diğer kitle iletişim araçları gibi spor basını da kamusal görevlere sahiptir. Bu kamusal görevler arasında toplumsal kültürün korunması ve geliştirilmesi de yer almaktadır. Bu bağlamda spor basını adına yapılacak olan bu savunu geçersiz olmaktadır.

Spor basını dilinin de haber dili olması gerekirken (Gökçe 1985: 49), kimi kaygılardan dolayı, spor basını; günlük konuşma diline yakın bir haber dili kullanmaya başlamıştır. 1960'lı yıllarda "Ben hiçbir şey istemiyorum, bana bir kart verin yeter" diyerek spor servislerine çalışmaya gelen gençlerin ortaokul ve lise düzeyinde ancak hevesli ve özellikle de spora tutkulu gençler olduğunu söyleyen spor yazarı Abdülkadir Yücelman, 1960'lı yıllarda başlayan sendika çalışmaları ile kadrolaşmaları, spor servislerinin lise öğrencisi ve hatta ortaokul öğrencileri düzeyinde kalmasına yol açtığını, bu nedenle de spor basını

Spor Basınında Dil Kullanımı (142-149)

dilinin lise veya ortaokul kompozisyon dilinden farksız olduğunu belirtmektedir. (Yücelman, 1985: 45)

Yücelman'ın belirttiği nitelikteki spor basını çalışanının istihdam eden spor basınında kullanılan haber dilinde sözcükler, ibareler ve hatta bütün olarak tümceler kitlesel olarak üretilmiş, her biri kendinden sonra gelenle özdeş plastik mutfak kapları gibi görünen bir üslupta (Rowe 1996: 261) oldukları dikkat çekmektedir. Spor basını dil kullanımı ve sözcük seçimi konularında yaptığı tekrarlamalar, kendi dil kullanımı içinde bir tutarlılık ve istikrar sağlama amacından çok gelecekte kullanımında hazır bir sözcük deposuna sahip olmaya yöneliktir. Bu tür gazeteler böylece tekrarlamaya yolu ile kendi dilini ve dilsel "sahiciliğini" yaratmakta ve böyle bir dilin gerçekten var olduğu kanısını doğurmaya çalışmakta, olay ve olguları abartacak, dramatize edecek ve kimi zaman da vulgarlaştırarak bir dil kullanımı ile haber ve yorumlarını yapılandırmaktadır.

Spor basınına eleştirilen bir dili kullanmasında 1950'li yıllarda başlayan 1980'li yıllarda doruğa ulaşan kitle iletişim teknolojilerindeki gelişmeye koşut olarak spor basınına yaşadığı ticari kaygıların da payı bulunmaktadır. Özellikle televizyonun teknolojik ve içerik olarak gelişmesi, toplum genelinde yaygınlaşmasına neden olmuş, bu da spor basını yaygınlığının azalmasına yol açmıştır. Spor basınına televizyon ile girdiği bu yersiz rekabet önce spor basını sayfalarının renklenmesine ve daha fazla fotoğraf kullanılmasına ardından da dildi farklılaşmalar yaşanmasına doğru bir gelişim çizgisi izlemiştir.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra insanoğlunun mücadelesi, rekabet, kavgaya ilgi duyması da gerekçe olarak gösterilerek saldırgan bir dil kullanılmaya başlanmıştır. İnsanların artık okumaya zaman ayırmamaları, spor basınına haber başlık ve metinlerini daha ilgi çekici kılabilmek için argo deyimleri kullanılmasına neden olmuştur. (Kaya 1996: 225)

Tüm eğitim ve kültür seviyesindeki okurların anladığı gerekçe gösterilen günlük konuşma dilinin haber dili olarak kullanılması zaman içinde erozyona uğramış, zaman içinde argo bir dil kullanılmaya başlamıştır. Spor basınına kullandığı argo, "bir meslek grubunun veya bir topluluk üyelerinin kullandığı, genel dilin sözcüklerine yeni anlamlar yükleyerek veya genel dile yeni sözcükler katarak oluşturulan dil" (Özkırımlı 1994: 25) de-

ğil, "külhanbeyi" dili olan argodur.

Richman, tüm eğitim ve kültür seviyesindeki okurların anlaması gerekçe gösterilerek yazılan bu argolarla dolu basit yazı ve yorumların sahiplerini "okuyucunun en düşük beğeni düzeyine yaltaklanan bayağı yazarlar" (Rowe 1996: 262) olmakla suçlamaktadır. Spor basını dilinde argo kullanımı spor basınına, saygınlığını yitirmesinin yanı sıra okur kaybetmek gibi yeni bir tehlike ile karşı karşıya bırakmaktadır.

HABER VE YORUMLARDA KULLANILAN ÖGELER

Klişeleri, ilgililerinin ortaya çıkardıkları belirli bir durum, olay veya olguyu kısa ve öz olarak anlatmayı amaçlayan, dilin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş sözcük veya sözcük öbekleri olarak tanımlanabilir. Basmakalıp sözler olan bu klişeler olmaksızın belirli konuları okurlara kısa ve öz olarak aktarmak olası değildir. Tüm basın türlerinde kimi klişelerin bulunması ve bu klişelerin haber ve yorum yazımında kullanılması doğaldır. Spor basınına da kendisine özgü bir konuyu, olguyu ve olayı okuyucusuna haber ve yorum formatında aktardığı için, sporda bulunan klişeleri kullanması kaçınılmazdır.

Toplumun genel kültür, ekonomik ve politik yapısı, spor basınında kullanılmakta olan klişelerin oluşmasında pay sahibidir. Çünkü, daha önce de değinildiği üzere klişeler dilin bir parçasıdır ve dil de toplumsal yapı ve yaşamın hem nedeni hem de sonucudur, toplumsal bağlamdan etkilenmemesi, onu etkilememesi mümkün değildir.

Spor basınında kullanılan klişeler, spor basınına konusu olan spor dünyası ve spor dünyasının aktörleri tarafından da üretilmiştir. Ancak spor basınına, spor dünyasının klişelerinin yanı sıra kendisinin de yarattığı klişeleri kullandığı gözlemlenmektedir. Spor basınında klişe kullanımı öylesi bir noktaya varmıştır ki, spor dünyasının yarattığı ve kullandığı klişelerden çok daha fazlası spor basını çalışanları tarafından üretilmiş ve kullanıma sokulmuştur. (Sipahi 1998: 27) Bu durum tekrarlamaya yolu ile kendi dilini ve dilsel "sahiciliğini" yaratmak ve böyle bir dilin gerçekten var olduğunu kanıtlama amacına yöneliktir. Kendi dilsel sahiciliğini yaratmak ise, okurunu var olan toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamından kopartmak anlamını taşımaktadır. Bağlamından kopartılan bir bireyin veya bireylerin ise, iletilere çok daha açık ve savunmasız olacağı,

çok daha kolay maniple edileceği açık bir gerçektir.

Kimi spor yazarları, hali hazırda kullanılmakta olan spor klişeleri değiştirerek, kendine özgü olanı yaratmaktadırlar. Ancak bu amaç doğrultusunda kullanılabilir bir araç olması gereken klişe değiştirmek ve yeni klişe yaratmak, araç olmayı aşarak amaca dönüştüğünde, yazının okuyucusunu rahatsız edecek boyutlara ulaşmaktadır. Bu bağlamda haber yazan iyi bir muhabirin veya yorum yazan iyi bir yazarın ürününde yoğun bir biçimde klişe kullanmaması, gerekli durumlarda kullanılmakta olan klişeleri değiştirmesi, abartılı ifadeler ile deyimlerin abartılı bir biçimde kullanılmasından kaçınması gereklidir.

Spor haberlerinde genellikle can çekişme, hastalık, aksamak, ölü gibi olmak topallamak, can çekişmek gibi patolojik kavramlar da kullanılmaktadır. Bu tür patolojik kavramların spor haber ve yorumlarında kullanımının ilk ve görünür amacı eleştirilmekte olan olay, olgu, kişi veya kurumda var olduğu ileri sürülen sorunun belirginleşmesini sağlamak, okuyucuda konu ile ilgili dikkat uyardırmak ve inandırıcılığı sağlamaktadır.

Gerçekten de Lukacs "Genel olarak sağlığın ilerlemenin, hastalığın ise gericiliğin safında yer aldığı söylenebilir... çoğu zaman bu, insanlığın ilerlemesinin yönüne ve yapısına karşı kısır bir muhalefettir..." şeklindeki ifadesi spor basınının içeriği anlamlı kılma ve dikkat çekme adına patolojik kavramları metafor olarak kullanmasını haklı çıkarmaktadır. Ancak spor haber ve yorumlarında kullanılan patolojik kavramların gerek nitelik gerekse nicelik olarak incelenmesi farklı amaçlara da hizmet ettiğini göstermektedir. Öte yandan Gürbilek'in, Lukacs'ın eleştirisinde hastalık kavramının, modern sanatı tanımlamak için kullanılan kısırlık, sakatlık, yozlaşma, çürüme, can çekişme ve ölüm metaforlarıyla öreerek insanın tüm biyolojik korkularını kullanma amacına yönelik olduğu (Gürbilek 1993: 87-88) biçimindeki yorumu, patolojik kavramları kullanan spor basınının öncelikli amacının farklı olduğu yönünde ip uçları vermektedir.

Spor basınında başarı; zafer, ezmek, parçalamak başarısızlık ise ezilmek, parçalanmak, dağılmak, ruhsuzluk, kansızlıktır. Çünkü başarı amaçtır ve amacı gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için, bireyin aklının araçsal akıl olması, bireyin her türlü yöntemle güdülenmesi, hatta biyolojik korkularının kışkırtı-

arak güdülenmesi bile meşru yöntemlerdir. Biyolojik korkuları kışkırtılarak konu ve haber/yorum yazım teknikleri ile bağlamından kopartılan spor basını okurunun bu söylemi kabullenmesi son derece kolay olacaktır.

1980'li yıllardan sonra Türk basınında kullanılmaya başlanması ile bir paralellik gösteren spor basınında patolojik kavramların kullanımı, toplumsal kültür ve dilin bir parçası olan deyimler formunda olmakta, bu da itici olmalarını da önlemektedir.

Spor basınında patolojik kavramların yanı sıra doğa olaylarını çağrıştıracak deyimler ve mitsel benzetmeler de kullanılmaktadır. Bu mitsel benzetmeler ve doğa olaylarını çağrıştıracak deyimler de patolojik kavramların kullanım amacına koşut amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır.

Spor basınında sıkça karşılaşılan bir diğer kavram yumağı militarist kavramlardır. Sporun kazanma amacı üzerine yoğunlaşması ve hatta bu amaç için yapıyor olması, böylesi niteliklere sahip olan sporu konu ve içerik olarak işleyen spor basınının kesin ve net bir biçimde savaşı kazanmaya odaklanan silahlı kuvvetlerin kullandığı kavram ve ifadelerin kullanmasının masumane bir nedeni olarak görülebilir.

Diğer taraftan sporun, savunma ve hücum amaçlı kimi strateji, taktik ve planları gerekli kılması, bu planların eklektik bir yapı ve disiplin içinde uygulanmasının kaçınılmaz olması silahlı kuvvetler ile benzeşmesine yol açmaktadır. Bu durumda silahlı kuvvetler ile benzeşmiş olan sporu işleyen spor basınının, sporun kendisinde de kullanılmakta olan kimi militarist kavramları kullanması kolaylaştırmakta, meşru görülmesini sağlamaktadır.

Tüm bu sıralananlar ile birlikte spor basını haber dilinin klişeleşmiş olan spor kavram ve söz dizimleri, deyimler, doğa ile ilgili kavramlar, mitolojik kavramlar, patolojik kavramlar, militarist kavramlar, ulusal semboller, ekonomi kavramları, argo sözcük ve söz dizimlerinden oluştuğu saptaması yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Aksoy ÖA (1970) Gelişen ve Özleşen Dilimiz, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
Anday MC (1996) Dilimiz Üzerine Konuşmalar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Spor Basınında Dil Kullanımı (142-149)

- Büker S (1992) Tenisten Sonra Sodasız Viski, İmge Kitabevi, Ankara.
- Devrim H (1999) "<<Daçka>> Dedikleri De Nedir?", Radikal Gazetesi.
- Eroğlu S (1987) Türk Spor Basını, Yıllık Ankara Üniversitesinin Kuruluşunun 40. Yılına Armađan, 1986-1987, IX, ss. 69-86.
- Goodwin HE (1983) Graphing For Ethics In Journalism, Iowa State University Press, Iowa.
- Gökçe A (1985) Türkiye'de Spor Basını'nın Dil Ve Sayfa Tekniđi Sorunları, Spor Basını ve Basında Spor Semineri 15-16 Mart 1985, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, İstanbul, ss. 48-54.
- Gözaydin N (2000) Dilimiz-Felsefemiz, Spor Gazetecisinin Özgürlüđü Semineri 18-20 Ocak 2000 Belek-Antalya, Türkiye Spor Yazarları Derneđi Yayınları, [Yayın Yeri Ve Yılı Belirtilmemiř], ss. 74-75.
- Gürbilek N (1993) Vitrinde Yařamak, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kaya AY (1996) Dünya'da ve Türkiye'de Basını'nın Geliřimi ile Türk Basınında Sporun Haber Öğeleri Açısından İncelenmesi Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiřehir.
- Mc Quail D ve ark (1994) Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri, Banu Dağtaş ve Uđur Demiray (yay. haz), Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskiřehir.
- Özkırmılı A (1994) Dil ve Anlatım, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Rowe D (1996) Popüler Kültürler Rock Ve Sporda Haz Politikası, Mehmet Küçük (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sipahi T (1998) Her Zaman, Her Yerde Rastlayabilirsiniz Futbol Klişeleri, Gazete Pazar.
- Talimciler A (1999) Türkiye Spor (Futbol) Medyası, Birikim, Ocak 1999, 117, ss. 98-103.
- Tanık B (1993) Adana'da Futbol ve Demirspor Futbolun Adana'ya Giriřine İlişkin Gözlemler, Taraftarlar, Sanayi, Efsaneler Futbol ve Kültürü, Roman Horak, Wolfgang Reiter Ve Tanıl Bora (Der), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tokgöz O (1994) Temel Gazetecilik, İmge Kitabevi, Ankara.
- Türkçe Sözlük (1977) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uluç H (1987) Sarı Kırmızı Kařkol, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Westley BH (1980) News Editing, Houghton Mifflin Co. Boston.
- Yücelman A (1985) Türkiye'de Spor Basını'nın Dil ve Sayfa Tekniđi Sorunları, Spor Basını ve Basında Spor Semineri 15-16 Mart 1985, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, İstanbul, ss. 45-47. ■